

О. Ю. Беленкова,
к. е. н., доцент, Київський національний університет
будівництва і архітектури
Н. Б. Сердюченко,
к. е. н., доцент, Київський національний університет
будівництва і архітектури
Ю. В. Антропов,
аспірант, Київський національний університет будівництва і
архітектури

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МАЛИХ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В 2000—2008 РОКАХ

Досліджується зміна фінансової стійкості малих будівельних підприємств України в 2000—2008 роках.

The change of financial stability of small construction enterprises of Ukraine of 2000—2008 years is probed.

Ключові слова: фінансовий стан, фінансова стійкість, малі будівельні підприємства.

Key words: financial state, financial firmness, small construction enterprises.

Загальний спад вітчизняного товарного виробництва, зменшення купівельної спроможності населення, зростання цін на будівельні матеріали, низький попит на будівельну продукцію, проблеми з фінансуванням будівельних проектів та розбалансованість всієї фінансової системи країни призвели до того, що будівельна галузь наразі знаходиться в кризовому стані.

Особливо відчутно криза вдарила по малому бізнесу. Риси, які при зростанні економіки були конкурентною перевагою малих підприємств, а саме: гнучкість, мобільність, малі обсяги виконуваних робіт, здатність працювати при використанні невеликих обсягів капіталу, достатність для розвитку незначних фінансових

ресурсів, — виявились їх слабкістю під час кризи.

Сьогодні багатомалих будівельних підприємств опинились на межі виживання. В таких умовах особливої актуальності набуває моніторинг фінансової стійкості й стабільності. Адже фінансова стійкість є однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємств, вона характеризує ступінь фінансової незалежності щодо володіння майном і його використання.

Деталізований аналіз у динаміці фінансової стійкості й стабільності підприємств дасть змогу всебічно оцінити стан і тенденції розвитку малих будівельних підприємств, зробити висновок за його результатами про наявні потенційні можливості (резерви) підвищення фінансової стабільності.

Тому метою дослідження є аналіз фінансової стійкості малих підприємств виду економічної діяльності "Будівництво" в 2000—2008 роках та порівняння отриманих результатів з показниками підприємств всієї будівельної галузі. Вихідними даними для аналізу слугували показники розвитку підприємств виду економічної діяльності "Будівництво" за 2005—2008 роки [3] та показники розвитку малих будівельних підприємств в 2000—2008 роки [4].

Оцінка фінансової стійкості малих підприємств здійснювалась за допомогою 9 показників, порядок розрахунку яких наведений в табл. 1.

Розраховані значення коефіцієнтів за 2000—2008 роки наведені в табл. 2.

Коментарі до табл. 2.

Одним з найважливіших показників, що характеризують фінансову стійкість підприємств, є показник частки власного капіталу у формуванні активу балансу. В практиці цей показник отримав назву коефіцієнта незалежності (автономії). За ним визначають, наскільки підприємства є незалежними від позикового капіталу. Чим більше у підприємств власних коштів, тим легше їм справлятися з негараздами, кризовими явищами економіки. Для коефіцієнта автономії бажано, щоб він був більшим 0,5. Тобто більше 50% коштів підприємства були власними [2].

Як видно з табл. 2, коефіцієнти автономії, розраховані на основі балансів малих будівельних підприємств, починаючи з 2000 року, поступово зменшуються. Якщо в 2000—2001 роках частка власного капіталу в активах малих підприємств галузі перевищувала норматив і становила 56% — 59%, то у 2008 році власний капітал становив тільки 25% від валюти балансу (рис. 1). Це свідчить про значне зменшення фінансової стійкості підприємств.

Якщо порівняти динаміку коефіцієнта автономії з коефіцієнтами автономії, розрахованими на базі балансів будівельних підприємств України [3], то можна побачити, що в 2005—2008 роках коефіцієнти автономії і малих підприємств і всіх підприємств будівельної галузі були нижчими за нормативне значення. Проте у малих будівельних підприємств значення Кавт є нижчими на декілька відсотків, ніж по галузі (рис. 2). Тобто фінансова стійкість малих будівельних підприємств в 2005—2008 роках є нижчою ніж в середньому по будівельній галузі.

Похідними від коефіцієнта автономії є такі показники, як ко-

¹ далі — малих будівельних підприємств.

ефіцієнт фінансової стійкості ($K_{ф.ст.}$), фінансової залежності ($K_{ф.з.}$), фінансової стабільності ($K_{ф.с.}$), концентрації позикового капіталу ($K_{пк.}$).

Коефіцієнт фінансової стійкості $K_{ф.ст.}$ (довгострокової фінансової незалежності) характеризує відношення суми власного і довгострокового позиченого капіталу до загальної суми капіталу, що використовує підприємство, і дозволяє виявити фінансовий потенціал майбутнього розвитку підприємства.

Порівнюючи коефіцієнти автономії та фінансової стійкості малих будівельних підприємств в 2000—2008 роках, можна побачити, що значення коефіцієнтів автономії поступово зменшується, тоді як значення коефіцієнтів фінансової стійкості залишається на рівні попередніх років (рис. 3).

Це означає, що малі будівельні підприємства для свого розвитку почали широко використовувати позикові ресурси (в основному довгострокові кредити).

Поступово збільшуються коефіцієнти довгострокової фінансової незалежності і у підприємств будівельної галузі (рис. 4). На графіку видно, що коефіцієнти автономії в середньому по галузі є більшими, ніж у малих будівельних підприємств, а коефіцієнти фінансової стабільності — меншими. Це означає, в структурі джерел фінансування розвитку малих будівельних підприємств довгострокові зобов'язання займали більшу частку, ніж по галузі в цілому.

Коефіцієнт фінансової залежності ($K_{ф.з.}$) є зворотним до коефіцієнта автономії. Збільшення цього показника означає збільшення

Таблиця 1. Показники, що були використані для оцінки фінансової стійкості малих підприємств виду економічної діяльності "Будівництво"

№ п/п	Показник	Формула для розрахунку	Рекомендовані значення за [2]
1	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) $K_{авт.}$	Власний капітал	Збільшення; $K_{авт.} \geq 0,5$
		Пасиви	
2	Коефіцієнт фінансової стійкості (довгострокової фінансової незалежності) $K_{ф.ст.}$	Власний капітал + довгострокові зобов'язання	$K_{ф.ст.} = 0,70...0,80$
		Пасиви	
3	Коефіцієнт фінансової залежності $K_{ф.з.}$	Пасиви	Зменшення; обернений до $K_{авт.}$
		Власний капітал	
4	Коефіцієнт фінансової стабільності (співвідношення власних та позикових коштів) $K_{ф.с.}$	Власні кошти	Нормативне значення $K_{ф.с.} > 1$
		Позикові кошти	
5	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу $K_{пк.}$	Позиковий капітал	Зменшення; $K_{пк.} \leq 0,5$
		Пасиви	
6	Коефіцієнт маневреності власного капіталу $K_{м.}$	Власний капітал + довгострокові зобов'язання-Необоротні активи	$K_{м.} \geq 0,3$
		Власний капітал	
7	Коефіцієнт структури довгострокових вкладень $K_{дв.}$	Довгострокові пасиви	
		Необоротні активи	
8	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів $K_{дк.}$	Довгострокові пасиви	
		Довгострокові пасиви + власний капітал	
9	Коефіцієнт структури позикового капіталу $K_{спк.}$	Довгострокові пасиви	
		Позиковий капітал	

долі позикових коштів у фінансуванні підприємств. Так, якщо в 2000 році у малих будівельних підприємств на 1 грн. власних коштів припадало 1,78 грн. залучених, то в 2008 році — 3,94 грн.

Коефіцієнт фінансової стабільності ($K_{ф.с.}$) розраховується як співвідношення власних та позикових коштів. Він показує, яких коштів у підприємств більше — залучених чи власних. Чим більше коефіцієнт, тим менше залежність

підприємств від залучених коштів. Перевищення власних коштів над позиковими свідчить про те, що підприємства мають достатній запас фінансової стійкості і відносно не залежать від зовнішніх фінансових джерел.

Малі будівельні підприємства до 2004 року мали перевищення власних коштів над позиковими більше рекомендованого значення (рис. 5). Це говорить про те, що умова забезпечення фінансової

Таблиця 2. Розрахунок показників фінансової стійкості малих будівельних підприємств в 2000—2008 рр.

№ п/п	показник	рік										Напрямок змін	
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	на краще	фактичний	
1	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) $K_{авт.}$	0,56	0,59	0,48	0,51	0,43	0,25	0,38	0,37	0,25	збільшення; $K_{авт.} \geq 0,5$	зменшення	
2	Коефіцієнт фінансової стійкості (довгострокової фінансової незалежності) $K_{ф.ст.}$	0,61	0,64	0,53	0,56	0,53	0,37	0,54	0,57	0,54	$K_{ф.ст.} = 0,70...0,80$	зменшення	
3	Коефіцієнт фінансової залежності $K_{ф.з.}$	1,78	1,69	2,09	1,97	2,31	3,96	2,62	2,67	3,94	зменшення; обернений до $K_{авт.}$	збільшення	
4	Коефіцієнт фінансової стабільності $K_{ф.с.}$	1,28	1,45	0,92	1,03	0,77	0,34	0,62	0,60	0,34	Нормативне значення $K_{ф.с.} > 1$	зменшення	
5	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу $K_{пк.}$	0,44	0,41	0,52	0,49	0,57	0,75	0,62	0,63	0,75	Зменшення; $K_{пк.} \leq 0,5$	збільшення	
6	Коефіцієнт маневреності власного капіталу $K_{м.}$	0,12	0,14	0,21	0,15	0,08	-0,32	0,21	0,17	0,38	$K_{м.} \geq 0,3$	збільшення	
7	Коефіцієнт структури довгострокових вкладень $K_{дв.}$	0,08	0,09	0,13	0,11	0,20	0,26	0,34	0,39	0,64		збільшення	
8	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів $K_{дк.}$	0,07	0,08	0,11	0,10	0,18	0,31	0,29	0,35	0,53		збільшення	
9	Коефіцієнт структури позикового капіталу $K_{спк.}$	0,10	0,13	0,11	0,11	0,17	0,15	0,25	0,32	0,38		збільшення	

стійкості малих підприємств у цей період виконувалась.

Починаючи з 2005 року, коефіцієнт фінансової стабільності малих будівельних підприємств різко зменшився. Найбільш ризиковими для цих підприємств стали 2005 та 2008 роки. В цей час розмір власних коштів становив всього 34% від позикових, отже, ризик втрати рівноваги при настанні кризових явищ, відсутності зовнішнього фінансування в ці періоди був найбільшим. Зменшення коефіцієнтів співвідношення позикових та власних коштів в 2004—2008 роках також свідчить про посилення залежності малих будівельних підприємств від кредиторів, тобто про зниження їх фінансової стійкості.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу ($K_{п.к}$) розраховується як відношення позикового капіталу підприємств до підсумку балансу, показує питому вагу позикового капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у діяльність малих підприємств.

На рис. 6 наведені коефіцієнти концентрації позикового капіталу малих будівельних підприємств у 2000—2008 роках. Можна побачити, що в 2003 році значення коефіцієнтів перевищили критичне значення (0,5) і до 2008 року поступово підвищувались. Найбільш ризикованими були 2005 та 2008 роки. В ці роки значення коефіцієнта було 0,75. Тобто позиковий капітал в ці роки складав 75% від загальної суми джерел фінансування.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів $K_{дк}$ характеризує структуру капіталу. Він дорівнює відношенню величини довгострокових кредитів і позикових засобів до суми джерел власних засобів підприємства і довгострокових позик. Даний коефіцієнт відбиває частку заборгованості підприємства в складі постійного капіталу.

Зростання даного показника з точки зору фінансової стійкості — негативна тенденція, яка означає, що підприємства починають все сильніше залежати від зовнішніх інвесторів. У 2008 р. вже половина довгострокових джерел були позиковими (рис. 7). Така ситуація зумовлена, насамперед, тривалою відсутністю прибутків, недостатнім збільшенням власного капіталу малих будівельних підприємств.

Якщо порівняти отримані дані з показниками будівельної галузі, то можна побачити, що фінансова стійкість підприємств всієї галузі є вищою, ніж у малих будівельних підприємств (рис. 8), хоча станом на 2008 рік коефіцієнт довгостро-

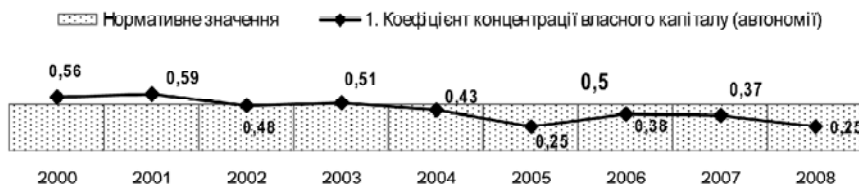

Рис. 1. Зміни коефіцієнта фінансової незалежності ($K_{авт}$) малих будівельних підприємств в 2000—2008 рр.

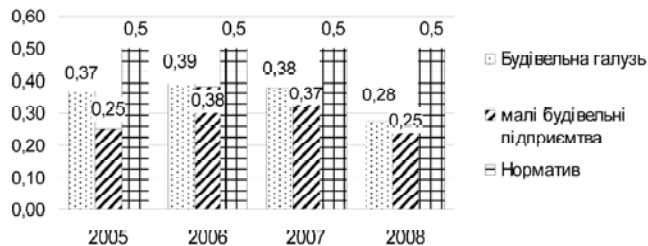

Рис. 2. Порівняння коефіцієнтів автономії $K_{авт}$ малих будівельних підприємств та будівельної галузі за 2005—2008 рр.

кого залучення позикових коштів підприємств галузі також збільшився до 0,44. Тобто 44% від всіх джерел фінансування підприємств були позиковими.

Коефіцієнт структури довгострокових вкладень $K_{дв}$ допомагає оцінити частку зовнішніх джерел фінансування необоротних активів.

На початок аналізованого періоду значення $K_{дв}$ у більшості вітчизняних підприємств майже дорівнювало нулю (рис. 9). Це є свідченням відсутності довгострокових кредитів і позик у малих підприємств у 2000—2001 роки. Поступово цей показник зростає, і в 2008 році вже дорівнює 0,64.

Тобто 64% необоротних активів малих будівельних підприємств фінансується за рахунок довгострокових кредитів. Такий високий показник є ще одним свідченням того, що вітчизняні малі будівельні підприємства мають недостатні обсяги власного капіталу для розвитку. Як наслідок, більшість із них не мають можливостей до оновлення своїх виробничих потужностей та придбання нових технологій виробництва без

залучення позикових коштів.

Коефіцієнт структури позикового капіталу $K_{спк}$ (відношення довго- і короткострокової заборгованості) дозволяє визначити суму залучення довгострокових фінансових кредитів у розрахунку на одиницю короткострокового позиченого капіталу. Він характеризує політику фінансування активів підприємства за рахунок позичених засобів. З рис. 10 можна бачити, що цей коефіцієнт протягом 2000—2008 років щорічно зростає. Якщо в 2000 році на 1 грн. поточних зобов'язань припадало 10 коп. — довгострокових, то вже в 2008 році — 38 коп., тобто показник збільшився майже в чотири рази.

Малий бізнес протягом 2005—2009 років більш активно користувався довгостроковими кредитами, ніж в середньому підприємства будівельної галузі (рис. 11). Отримані кредити дали поштовх до розвитку малого бізнесу, але негативно позначились на фінансовій стійкості всієї економічної системи країни.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу K_m визначається

Рис. 3. Порівняння коефіцієнтів автономії ($K_{авт}$) та фінансової стійкості ($K_{ф.ст}$) малих будівельних підприємств у 2000—2008 рр.

Рис. 4. Порівняння коефіцієнтів автономії $K_{авт}$ малих будівельних підприємств та будівельної галузі в цілому за 2005–2008 рр.

Рис. 5. Зміни коефіцієнта фінансової стабільності $K_{ф.с.}$ малих будівельних підприємств за 2000–2008 рр.

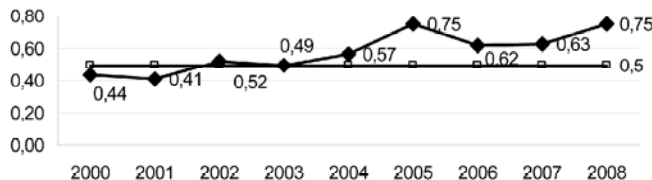

Рис. 6. Зміни коефіцієнтів концентрації позикового капіталу $K_{п.к.}$ малих будівельних підприємств у 2000–2008 роках

Рис. 7. Зміни коефіцієнта довгострокового залучення позикових коштів малих будівельних підприємств у 2000–2008 рр.

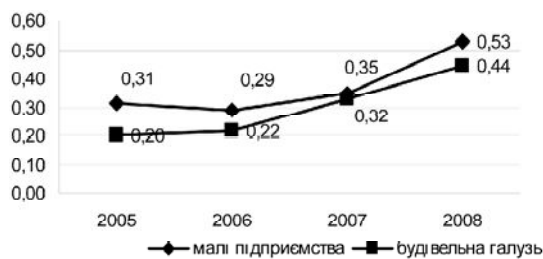

Рис. 8. Зміни коефіцієнтів довгострокового залучення позикових коштів малих будівельних підприємств та будівельної галузі в 2005–2008 рр., %

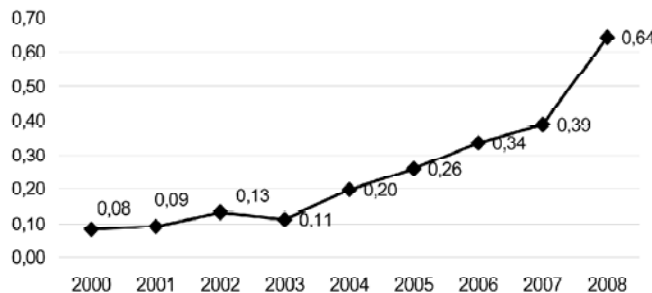

Рис. 9. Зміни коефіцієнта структури довгострокових вкладень $K_{дв}$ малих будівельних підприємств у 2000–2008 роках

співвідношенням власних та прирівняних до них оборотних коштів та власного капіталу.

Коефіцієнт маневреності показує, яка частина власних коштів та довгострокових зобов'язань знаходиться в мобільній формі, що дозволяє відносно вільно маневрувати цими коштами. Забезпечення власних поточних активів власним капіталом є гарантією стійкості фінансового стану при нестійкій кредитній політиці. Високі значення коефіцієнта маневрування позитивно характеризують фінансовий стан підприємств. Деякі автори вважають оптимальним значення цього показника рівним 0,3 [1].

Як видно з графіку (рис.12), коефіцієнт маневреності власного капіталу $K_{мв}$ малих будівельних підприємств в 2008 році вперше за аналізований період преревищив нормативне значення. Найгірше значення показника було в 2005 році — 0,32, тобто в цей період була нестача власних оборотних коштів.

Якщо ці показники порівняти з показниками підприємств виду діяльності "Будівництво", то можна побачити, що у малих підприємств у 2005–2007 роках більша частина власного капіталу та прирівняного до нього капіталу знаходилася у мобільній формі (рис. 13).

Тільки в 2008 році малі підприємства мали забезпечення поточних активів власним капіталом 38%, що на 3% більше від середнього показника по галузі. Це позитивно характеризує маневреність власного капіталу, а отже, і фінансову стійкість малих підприємств. Тобто те, що малі будівельні підприємства активніше залучали для власного розвитку позиковий капітал, дозволило їм підвищити маневреність власного капіталу.

Для оцінки ефективності використання капіталу малими будівельними підприємствами розглядалась сукупність коефіцієнтів фінансової стійкості, які дозволяють виявити рівень фінансового ризику, пов'язаного зі структурою джерел формування капіталу, а отже, і ступінь фінансової стабільності в процесі майбутнього розвитку.

Не слід забувати, що фінансова стійкість забезпечується достатньою часткою власного капіталу в складі джерел фінансування. Це означає, що зовнішні джерела фінансування повинні використовуватись для розвитку, але з врахуванням ризику зниження фінансової стійкості і втрати платоспроможності. Рівень цих ризиків зростає пропорційно до росту питомої ваги використання позикового капіталу.

Проведений аналіз свідчить про високий рівень залежності ма-

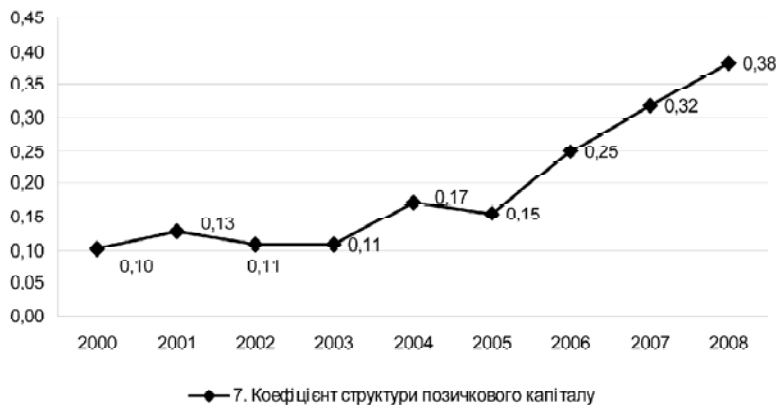

Рис. 10. Зміни коефіцієнту структури позикового капіталу $K_{снк}$ малих будівельних підприємств в 2000—2008 роках

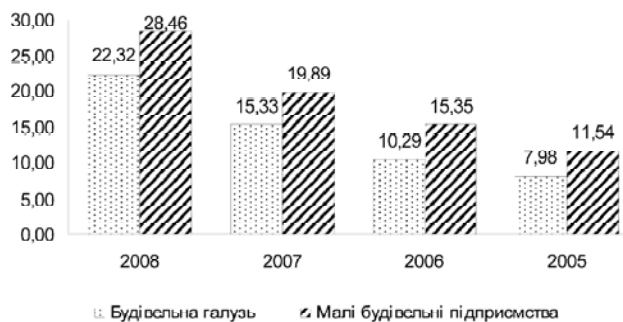

Рис. 11. Частка довгострокових вкладень у сумі джерел фінансування малих будівельних підприємств та будівельної галузі, %

Рис. 12. Зміни коефіцієнту маневреності власного капіталу K_m малих будівельних підприємств в 2000—2008 роках

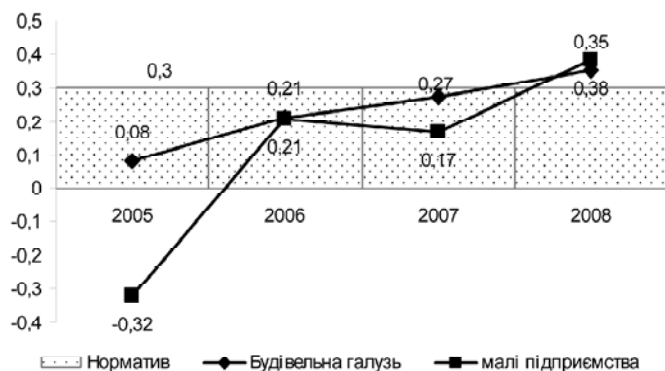

Рис. 13. Порівняння коефіцієнтів маневреності власного капіталу K_m малих будівельних підприємств та будівельної галузі в 2005—2008 роках

лих будівельних підприємств від зовнішнього фінансування, який збільшується з кожним роком. Фінансова стійкість малих будівельних підприємств в 2008 році суттєво зменшилась порівняно з 2000—2003 роками.

Такий стан зумовлений тим, що протягом 2000—2008 років (крім 2006 року) фінансовий результат малих будівельних підприємств України був від'ємним. Така ситуація протягом майже 9 років призвела до вимивання власного капіталу, який збільшував свій розмір в основному за рахунок вливання нових коштів (збільшення статутного і додаткового капіталів) [4].

Виявлена тенденція є загрозливою для існування всієї економічної системи країни, адже загальна стійкість малих будівельних підприємств може бути забезпечена лише за умови стабільного отримання прибутку. Стабільний розвиток економіки неможливий без поліпшення фінансового стану підприємств, інакше будь-які позитивні зміни виявляться тимчасовими, а економічне зростання знову зміниться на кризу.

Для стабільного розвитку малих підприємств необхідно, щоб у них залишився такий розмір прибутку, який дав би змогу розвивати виробництво, виводити його на конкурентоспроможний рівень. Іншими словами, загальна стійкість підприємств передбачає, насамперед, такий рух коштів, який забезпечить постійне перевищення доходів над витратами. Саме ця умова протягом 2000—2008 років для більшості малих будівельних підприємств не виконувалася.

Для успішного розвитку малих підприємств потрібно збільшувати з року в рік абсолютну суму власного капіталу за рахунок прибутку. Такі можливості є, насамперед, у добре функціонуючих, прибуткових підприємств. Це дозволить малим підприємствам будівельної галузі в майбутньому перейти до стабільного зростання, одночасно збільшивши рівень фінансової стійкості.

Література:

1. Дєєва Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз: навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 328 с.
2. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз у будівництві: навч. посібник. — К.: Кондор, 2005. — 236 с.
3. Баланси підприємств виду економічної діяльності "Будівництво": www.ukrstat.gov.ua.
4. Статистичні збірники "Діяльність малих підприємств", 2000—2008 роки / Державний комітет статистики України.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2010 р.